

Արկադի ԱՆՈՊՈՎ

ԱՐԵՎՄՏՅԱՆ ՇԻՐԱԿԸ ԿԱՐՄԻ ԳԵՆԵՐԱԼ-ՆԱՀԱՆԳԱՊԵՏԻ
ՋԵԿՈՒՅԱԳՐԵՐՈՒՄ (1890-ական թթ.)

Որպես հետևանք 1877-1878 թթ. ռուս-թուրքական պատերազմի՝ Ռուսաստանին անցած տարածքներում ի հայտ են գալիս նոր վարչական միավորներ՝ Բաթումի և Կարսի մարզերը։ Առաջինի կազմում ընդգրկված էին Բեռլինի 1878թ. հուլիսի 1-ի պայմանագրով Ռուսաստանին անցած սևծովյան շրջանները, ինչպես նաև «Աշխարհացոյց»-յան Գուգարք մահանգի Կղարջք գավառը, որի տարածքում Օսմանյան տիրապետության ժամանակաշրջանում ձևավորված վարչամիավորներն էին՝ Արտանուջը, Շավշեթը և Լիվանեն (Արդվին)։

Բեռլինի պայմանագրով Ռուսաստանին անցած շրջաններից Կարսը, Կաղզվանը, Արդահանը և Օլթին ընդգրկվում են նորաստեղծ Կարսի մարզ։ Վրացի մեծամունդ հնագետ Է. Թադայշվիլիի կարծիքով, Օլթիի և Արդահանի օկրուգների ընդգրկումը Կարսի մարզ արհեստական էր ու սխալ, քանի որ աշխարհագրական, պատմական և ազգագրական տեսանկյուններից այդ օկրուգները ոչ մի ընդհանուր բան չունեին Կարսի մարզի մյուս օկրուգների՝ Կարսի և Կաղզվանի հետ։ Վերջիններս Է. Թադայշվիլին պատմական և ազգագրական տեսանկյուններից համարում էր բուն հայկական տարածքներ՝ ի տարբերություն «Վրաստանի անբաժանելի հատվածներ Օլթիի և Արդահանի»։ Թադայշվիլին կարծում էր, թե Մոլդովիի ավազանում ընկած Օլթիի օկրուգը պիտի կցվեր Բաթումի մարզին, իսկ Կուր գետի վերնագավառն զբաղեցնող Արդահանի օկրուգը՝ որպես Ջավախքի մի մաս, Թիֆլիսի մահանգին¹։ Եթե առաջնորդվենք Թադայշվիլիի տրամաբանությամբ, ապա անհմատ էր Կարսի մարզի՝ որպես առանձին վարչական միավորի գոյությունն ընդհանրապես, քանի որ կարելի էր Կարսն ու Կաղզվանն իրենց հերթին միացնել Երևանի մահանգին՝ իբրև Ախուրյան և Արաքս գետերի ավազաններում ընկած շրջաններ։

Նորաստեղծ Կարսի մարզն ընդգրկում էր Մեծ Հայքի Այրարատ աշխարհի Շիրակ, Արշարունիք և Վանանդ, Գուգարքի՝ Արդահան, Տայքի Կող, Բերդաքսիտը, Պարտիզաքսիտը և Բողխա գավառները։ Պատմամշակութային բազմաթիվ հուշարձաններով հարուստ պատմական Շիրակի արևմտյան մասը՝ Շորագյալի և Աղբաբայի տեղամասերի տեսքով, ընդգրկվեց Կարսի մարզի նույնանուն օկրուգ, ինչը նպաստեց միջմարաբյան Հայաստանի շիրակյան ժառանգության համակողմանի ուսումնասիրությանը։ Այդ գործում աչքի ընկան XIX-XX դարերի մեծագույն գիտնականներ Ն. Մառը, Թ. Թորամանյանը, Հ. Օրբելին, Ն. Ադունցը և այլք։

Թուրքական տիրապետությունն իր բացասական կնիքն էր թողել հայաեռն այս շրջանի վրա։ XIX դարի վերջին քառորդին այնտեղ մեծ թիվ էին կազմում ինչպես ավերակ ու լքված, այնպես էլ մահմեդականաշատ բնակատեղիները, որոնց մասին վկայում են Վրաստանի պատմության կենտրոնական պետական արխիվի (այսուհետև՝ ՎՊԿՊԱ) մի շարք ֆոնդերում պահպանվող վավերագրերը։ Հրատարակվող

¹ Э. Такайшвили, Археологическая экспедиция 1918 г. в южные провинции Грузии, Тб., 1952, с. 17.

փաստաթղթերը մեր կողմից հավաքագրվել են 2012թ. հունիսին և զետեղված են ՎԴԿՊԱ թիվ 12 ֆոնդում (фонд 12 – Канцелярия главноначальствующего гражданской частью на Кавказе (1883-1905) - ед. хр. 19646): Դրանք արտացոլում են Ախուրյանի ավազանի և մասնավորապես Արևմտյան Շիրակի բնակավայրերի ժողովրդագրական պատկերը, ազգային կազմը և կրոնադավանաբանական նկարագիրը:

Փաստաթղթերը դասավորված են ժամանակագրական հաջորդականությամբ և հրատարակվում են առաջին անգամ:

Всеподданнейший отчет о состоянии Карсской области за 1889 г.

Ф. 12, оп. 7, д. 3950 /58 листов/

Карс, Типография Канц. Воен. Губернатора Карсской области. 1890 г.

Военный губернатор Карсской области, Генерального штаба генерал-майор
Томич

5 декабря 1890 г.

Гор. Карс.

Приложение 5 к главе 1

Ведомость

Населенным пунктам карсской области, с показанием числа дымов, душ и
национальности коренного населения

К 1-му января 1890 года

Листы 21-25

N	Название населенных пунктов	Число		Национальность
		Дымов	душ	
Шурагельский участок				
1	Агузум арм.	35	270	Арм.*
2	Агузум мус.	50	400	Крп.
3	Аг-Булах	24	196	Кпх.-ш
		7	45	Кпх.-с
		5	60	Тур.
		1	21	Кур.
4	Аджам Маврак	51	370	Арм.
5	Ани	21	165	Тур.
		7	40	Кур.
6	Араз -оглы	41	320	Арм.
7	Аралых	40	330	Кпх.
8	Аргино	17	150	Тур.
		1	11	Кур.
9	Астахана	35	280	Крп.-ш
10	Ашага-Кядыкляр	55	410	Арм.
11	Баджы-оглы	50	419	Кпх.-ш
12	Байрахтар	30	331	Арм.
13	Баш-Кядыкляр	74	730	Арм.
14	Баш-Шурагель	119	1161	Арм.

* Այստեղ և հետայտ ազգությունները ներկայացված են ըստ բնագրի (Ա.Ա.):

15	Вартанлы	58	610	Արմ.
16	Гаджи-Пири	19	612	Кпх.-с
17	Гаджи-Вали	53	612	Гр.
		2	9	Արմ.
		3	31	Тур.
18	Герхана	40	438	Արմ.
19	Гамза кырак	85	760	Արմ.
20	Гореловка	41	409	Дух.
21	Гюлли – Булаг	90	763	Кпх.-ш
22	Дайналых	53	400	Кпх.-ш
23	Далавер	3	18	Кпх.-ш
		50	401	Кпх.-с
24	Джала	88	710	Արմ.
25	Джарджи	10	86	Тур.
26	Дилян	14	132	Кпх.-с
		6	30	Тур.
		3	28	Кур.
27	Иланлы	32	264	Кпх.-ш
28	Инджадара	36	284	Тур.
29	Каракаш	73	600	Кпх.
30	Каракилиса	64	438	Кпх.
31	Карамамед	35	360	Արմ.
32	Кармир ванк	18	170	Արմ.
33	Кечит	23	182	Тур.
34	Кизил-Даш	46	395	Кпх.-ш
		2	20	Кпх.-с
35	Кизил-чахчах	148	1319	Արմ.
36	Кинак	48	406	Кпх.-ш
37	Кириловка	60	538	Дух.
38	Кмлы больш	84	637	Кпх.
39	Кмлы малые	34	315	Кпх.
40	Коша-ванк	28	320	Արմ.
41	Куюджух	31	232	Արմ.
		1	4	Кур.
		65	573	Кпх.-ш
42	Кюльверан	5	48	Кур.
43	Кюрюк-дара	75	660	Արմ.
		1	11	Тур.
44	Мокюз	71	619	Тур.
		2	10	Кпх.-с
45	Молла-Муса	72	512	Кпх.-ш
46	Огузлы	87	719	Արմ.
47	Оджах-кули	69	616	Արմ.
48	Орта-Кядыкляр	43	363	Արմ.
49	Охча-оглы	75	608	

50	Փարգետ Բոլ.	48	365	Արմ.
		45	327	Կուր.
		1	10	Կուր.
		73	724	Արմ.
51	Փիրվալի	69	683	Արմ.
52	Փալկըրվան	23	226	Կնք.-ի
53	Տեյդի	69	691	Դուք.
54	Տրսոտկա	65	688	Գր.
		45	344	Կուր.
		2	12	Կուր.
55	Տազակենտ	19	166	Արմ.
56	Տերքենի	70	724	Դուք.
57	Տիքնիս արմ	74	580	Արմ.
58	Տիքնիս մուս.	40	295	Կուր.
59	Սուն -Կիլիսա	70	759	Արմ.
Իտոգ		3322	29113	
Ագբաբինսկի տարածք				
1	Ամասիա	33	295	Կնք.
2	Բալիքի	33	234	Կնք.
3	Բաքալի	21	180	Կնք.
4	Բեզիրգյան	56	562	Արմ.
5	Դելլի	31	227	Կնք.
6	Դյուլլիճա	26	214	Կնք.
7	Դաշ-կերի	38	276	Կնք.
8	Դյուզենտ	500	400	Կնք.
9	Իբիշ	42	316	Կնք.
10	Իլանլի	18	158	Կնք.
11	Կարաբուլաղ	29	237	Կնք.
12	Կարանաճա	37	312	Կնք.
13	Կարաչանտա	48	379	Կնք.
14	Կիզիլ-կիլիսա	30	221	Կնք.
15	Մաղարաճիկ	40	341	Կնք.
16	Մումուքան	16	120	Կնք.
17	Մուսլուքի	20	128	Կնք.
18	Օքսու	10	76	Կնք.
19	Օրդակլու	19	262	Կնք.
20	Տելդաղլան	30	260	Կնք.
21	Տնիք	18	135	Կնք.
22	Տոյուղլի	10	76	Կնք.
23	Տուլանաբադ	19	262	Կնք.
24	Տազակենտ	17	149	Կնք.
25	Տաքայի Բոլշոյ	32	220	Կնք.
26	Տաքայի Բոլշոյ	24	175	Կնք.
27	Տանչալի	31	201	Կնք.

28	Хозыкент	30	242	Кпх.
29	Чакмах	29	250	Кпх.
30	Шиш-тапа	17	141	Кпх.
31	Элляр-эюги	31	261	Кпх.
Итого		893	7227	

Подлинник: печатный.

Фонд 12 опись 7, д. 4003

Обзор Карсской области за 1895 год

(приложение к Всеподданейшему отчету военного губернатора Карсской области)

Карс, Типография Канц. Воен. Губернатора Карсской области. 1896.,

Ведомость

Лит. Б. Листы 29-36

Населенным пунктам карсской области, с показанием числа дымов, душ и
национальности коренного населения

К 1-му январю 1896 года

N	Название населенных пунктов	Число				Национальность
		Число дымов	Мужско- го пола	Женского пола	Обоего пола	
Шурагельский участок						
1	Агузум арм.	38	206	165	371	Арм.-грк
2	Агузум мус.	49	207	207	414	Крп.-шт.
3	Аг-Булах	23	121	104	225	Крп.-шт.
		7	27	26	53	Крп.сун.
		5	36	32	68	Трк.сун.
		1	12	12	24	Крд.сун.
4	Аджам Маврак	54	243	201	444	Арм.-грк
5	Ани	21	98	90	188	Трк.сун.
		7	20	20	40	Крд.сун.
6	Араз -оглы	42	198	187	385	Арм.-грк
7	Аралых	40	171	179	350	Крп.-шт.
8	Аргино	17	80	89	169	Трк.сун.
9	Астакана	35	168	149	317	Крп.шт.
10	Ашага- Кядыкляр	55	234	231	465	Арм.-грк
11	Баджы-оглы	50	246	206	452	Крп.шт.
12	Байрактар	31	200	201	401	Арм.-грк
13	Баш-Кядыкляр	74	432	405	837	Арм.-грк
14	Баш-Шурагель	120	605	624	1229	Арм.-грк
15	Вартанлы	58	366	279	645	Крп.шт.
16	Гаджи-Пири	19	95	73	168	Крп.сун.
17	Гаджи-Вали	52	377	339	716	Греки
		2	14	9	23	Трк.сун.
18	Гамза кярак	87	447	390	837	Арм.
19	Герхана	43	262	289	551	Арм.
20	Гореловка	41	234	216	450	Духоб.
21	Гюлли – Булаг	-	-	-	-	-
22	Дайналых	53	221	230	451	Крп.шт.
23	Далавер	-	-	-	-	-

24	Джала	89	385	382	767	Арм.-грг
25	Джарджи	11	51	43	94	Трк.сун.
26	Дялан	14	76	60	136	Крп.сунт.
		6	22	18	40	Крд.сун.
		5	16	17	33	Крп.шт.
27	Иланлы	33	163	137	300	Крп.шт.
28	Инджадара	36	153	155	308	Трк.сун.
29	Каракаш	73	350	284	634	Крп.шт.
30	Каракилис	64	261	257	518	Крп.шт.
31	Кара126мамед	-	-	-	-	-
32	Кармир ванк	19	106	90	196	Арм.-грг
33	Кечит	23	102	102	204	Трк.сун.
34	Кизил-Даш	-	-	-	-	-
35	Кизил-чяхчах	150	796	763	1559	Арм.-грг
36	Киях	48	218	228	446	Крп.шт.
37	Кириловка	56	297	305	602	Духоб.
38	Кмы большие	84	352	337	689	Крп.шт.
39	Кмы малые	34	179	164	343	Крп.шт.
40	Копаванк	29	131	123	254	Арм.
41	Куюджук	35	152	154	306	Арм.
42	Кюльверан	71	201	326	527	Крп.шт.
		5	31	20	51	Крд.сун.
43	Кюрюк-дара	81	400	408	808	Арм.-грг
44	Моккоз	69	374	340	714	Трк.сун.
		2	11	6	17	Крп.сун.
45	Молла-Муса	72	283	267	550	Крп.шт.
46	Огуалы	89	382	432	814	Арм.
47	Оджиг-куи	67	342	367	709	Арм.
48	Орта-Кядыкляр	45	227	240	467	Арм.
49	Охча-оглы	75	335	333	668	Крп.шт.
50	Паргет Бол.	46	243	240	483	Трк.сун.
		49	198	188	386	Арм.-грг
51	Палдырван	73	410	413	823	Арм.-грг
52	Пирвали	83	419	443	862	Арм.-грг
53	Сейды	23	230	115	345	Крп.сун.
54	Спасовка	73	416	406	822	Духоб.
55	Субитань	67	362	359	721	Греки
		47	171	187	358	Трк.сун.
56	Тазакент	20	93	96	189	Арм.-грг
57	Терпение	74	429	454	883	Духоб.
58	Технись арм	75	356	294	650	Арм.-грг
59	Технись мус.	40	154	176	330	Трк.сун.
60	Узун -Килис	73	436	481	917	Арм.-грг
Итого		3152	15633	15163	30796	
Агбабинский участок						
1	Амасия	30	143	147	290	Крп.сун.
		3	12	14	26	Крп.шт.
2	Балыклы	33	142	146	288	Крп.сун.
3	Бахчалы	16	60	69	129	Крп.сун.
		5	43	34	77	Крп.шт.
4	Безирган	19	77	76	153	Арм.-гр.

5	Гелли	25	119	111	230	Кри.сун.
		7	13	11	24	Кри.шт.
6	Гюлли-Булаг	91	441	419	860	Кри.шт.
7	Гюлли-Булаг	26	123	120	243	Кри.шт.
8	Джабаджик	38	163	143	306	Кри.сун.
9	Даш-кепри	36	159	134	293	Кри.шт.
		2	9	14	23	Кри.шт.
10	Далавер	51	235	200	443	Кри.сун.
		3	13	10	23	Кри.шт.
11	Дюзкенд	50	256	232	488	Кри.шт.
12	Ибиш с посел-ком Айчинглы	42	204	192	396	Кри.шт.
13	Иланлы	18	108	88	196	Кри.шт.
14	Карабулаг	30	142	121	263	Кри.сун.
15	Карамамед	42	246	232	478	Арм.-гр.
16	Каранамаз	32	126	121	247	Кри.шт.
		6	58	48	106	Кри.сун.
17	Карачанта	48	221	218	439	Кри.шт.
18	Кизил Даш новый	38	156	158	314	Кри.шт.
19	Кизил Даш старый	10	74	64	138	Кри.сун.
20	Кизил-кялиса	32	128	129	257	Кри.сун.
21	Магараджик	40	201	202	403	Кри.шт.
22	Мумухан	15	79	84	163	Кри.сун.
23	Муслухли	11	53	45	98	Кри.сун.
		9	35	24	59	Кри.шт.
24	Оксуз	11	44	50	94	Кри.шт.
25	Ордаклис поселком Гонджаки	29	143	141	284	Кри.сун.
26	Снык	10	40	51	91	Кри.сун.
		8	29	29	58	Кри.шт.
27	Сельдаглан	30	154	155	309	Кри.сун.
28	Согютли	11	49	43	92	Кри.сун.
29	Султанабад	27	99	109	208	Кри.сун.
30	Тазакенд	16	85	78	163	Кри.сун.
31	Тапакей большой	27	105	90	195	Кри.сун.
		6	27	27	54	Кри.шт.
32	Тапакей маленький	24	103	90	193	Кри.сун.
33	Ханчалы	31	112	114	226	Кри.сун.
34	Хозыкент	13	79	62	141	Кри.сун.
		17	79	61	140	Кри.шт.
35	Чакмах	9	64	56	120	Кри.сун.
		20	95	76	171	Кри.шт.
36	Шип-тапа	12	58	54	112	Кри.сун.
		5	19	14	33	Кри.шт.
37	Элляр-ююги	31	154	140	294	Кри.сун.
Итого		1145	5377	5054	10431	

Обзор Карсской области за 1897 г.

Ф. 12, оп. 7, д. 4032 /на 69 листах/

Карс, Типография Канц. Воен. Губернатора Карсской области. 1898 г.

Ведомость

Лит. Б. /листы 39-46/

Населенным пунктам Карсской области, с показанием числа дымов, душ и национальности коренного населения

К 1-му январю 1898 года

N	Название населенных пунктов	Число				Национальность
		Число дымов	Мужского пола	Женского пола	Обоего пола	
Шурагельский участок (резиденция село Аргино)						
1.	Агузум арм.	38	221	181	402	Арм.-грк
2.	Агузум мус.	49	237	234	471	Крп.-шт.
3.	Аджам Маврак	54	263	221	484	Арм.-грк
4.	Ани	21	103	101	204	Трк.шт.
		7	21	23	44	Трк.сун.
5.	Араз-оглы	42	210	205	415	Арм.-грк
6.	Аралых	40	193	202	395	Крп.-шт.
7.	Астакана	35	182	171	353	Крп.шт.
8.	Аг-Булах	23	127	121	248	Крп.-шт.
		7	29	28	57	Крп.сун.
		5	37	33	70	Трк.сун.
		1	12	12	24	Крд.сун.
9.	Ашага-Кядыкляр	55	250	249	499	Арм.-грк
10.	Аргино	17	87	98	185	Трк.сун.
11.	Баш-Шурагель	120	649	681	1330	Арм.-грк
12.	Баш-Кядыкляр	74	466	436	902	Арм.-грк
13.	Баджы-оглы	50	255	218	473	Крп.шт.
14.	Байрахтар	31	217	218	435	Арм.-грк
15.	Вартанлы	58	393	298	691	Крп.шт.
16.	Гаджи-Пири	19	102	82	184	Крп.сун.
17.	Гаджи-Вали	52	398	368	766	Греки
		2	15	9	24	Трк.сун.
18.	Гамза кырак	87	480	437	917	Арм.
19.	Герхана	43	269	296	565	Арм.
20.	Гореловка	41	233	224	457	Духоб.
21.	Дайналых	53	245	258	493	Крп.шт.
22.	Джала	89	409	422	831	Арм.-грк
23.	Джарджи	11	56	42	98	Трк.сун.
24.	Дялан	16	79	70	149	Крп.сунт.
		6	24	21	45	Крд.сун.
		5	17	17	34	Крп.шт.
25.	Иланлы	33	168	146	314	Крп.шт.
26.	Инджадара	36	160	164	324	Трк.сун.
27.	Каракаш	73	365	302	667	Крп.шт.
28.	Каракилиса	64	276	279	555	Крп.шт.
29.	Кармир ванк	19	117	103	220	Арм.-грк
30.	Кечит	23	108	112	220	Трк.сун.

31.	Кизил-чакчак	150	849	841	1690	Арм.-грг
32.	Кинак	48	227	242	469	Кри.шт.
33.	Кириловка	56	284 4	300 4	594 8	Духоб. Русские прав.
34.	Кмы большие	84	375	357	732	Кри.шт.
35.	Кмы малые	34	186	167	353	Кри.шт.
36.	Кошаванк	29	143	133	276	Арм.гр.
37.	Куюджук	35	159	164	323	Арм.гр.
38.	Кюльверан	71 5	213 32	347 24	560 56	Кри.шт. Кри.сун.
39.	Кюрук-дара	81	432	444	876	Арм.-грг
40.	Моюз	69 2	387 13	356 7	743 20	Три.сун. Кри.сун.
41.	Молла-Муса	72	300	289	589	Кри.шт.
42.	Огуалы	89	410	471	881	Арм.гр.
43.	Оджаг-гули	67	372	396	768	Арм.гр.
44.	Орта-Кядыклар	45	241	247	488	Арм.гр.
45.	Охчи-оглы	75	352	344	696	Кри.шт.
46.	Паргет Бол.	46 49	253 210	247 201	500 411	Турки и курды Арм.-грг
47.	Палдырван	73	445	444	889	Арм.-грг
48.	Пирвали	89	461	467	928	Арм.-грг
49.	Плодотворное (был. Терпение)	74	430	454	884	Духоб.
50.	Сейды	23	241	121	362	Кри.сун.
51.	Спасовка	73	419	404	823	Духоб.
52.	Субатань	47 67	182 279	194 374	376 753	Греки Три.сун.
53.	Тазакент	20	102	99	201	Арм.-грг
54.	Тихнись арм	75	385	319	704	Арм.-грг
55.	Тихнись мус.	40	161	192	353	Три.сун.
56.	Узун -Килиса	73	470	499	969	Арм.-грг
Итого		3160	16600	16230	32830	

Агбабинский участок

1	Амасия	30 3	146 16	147 18	293 34	Кри.сун. Кри.шт.
2	Бальюлы	36	155	153	308	Кри.сун.
3	Бахчалы	16 8	63 50	76 41	139 91	Кри.сун. Кри.шт.
4	Безиргян	26	119	117	233	Арм.-гр.
5	Гелли	25 7	127 16	99 24	226 40	Кри.шт. Кри.сун.
6	Гюллибулах	91	456	476	932	Кри.шт.
7	Гюллиджа	26	147	125	272	Кри.шт.
8	Джабаджи	38	170	168	338	Кри.сун.
9	Даш-кепри	36 2	151 11	134 17	285 28	Кри.шт. Кри.сун.
10	Далавер	51 3	246 17	232 13	478 30	Кри.сун. Кри.шт.
11	Дюзкенд	50	250	235	485	Кри.шт.
12	Ибгиш с поселком	42	219	180	399	Кри.шт.

	Այլաբնակ					
13	Իլանկ	18	106	108	214	Կրթ. իտ.
14	Կարաբուլաղ	30	171	140	311	Կրթ. սուն.
15	Կարամամեդ	42	254	230	484	Արմ.-գր.
16	Կարանամազ	32	136	136	272	Կրթ. իտ.
		6	62	53	115	Կրթ. սուն.
17	Կարաչանտա	50	227	202	429	Կրթ. իտ.
18	Կազիլ Դաթ նոսր	10	47	44	91	Կրթ. իտ.
19	Կազիլ Դաթ սրտր	38	163	146	309	Կրթ. սուն.
20	Կազիլ-կիլիսա	32	127	122	249	Կրթ. սուն.
21	Մադարաճիկ	40	210	183	393	Կրթ. իտ.
22	Մումուխան	15	63	68	131	Կրթ. սուն.
23	Մուսլուխի	24	97	94	191	Կրթ. իտ.
24	Օխսու	11	53	49	102	Կրթ. իտ.
25	Օրդակլի ս նոսրկոմ Գոնճալի	29	151	149	300	Կրթ. սուն.
26	Տնոկ	10	35	33	68	Կրթ. սուն.
		8	15	13	28	Կրթ. իտ.
27	Տելճադլան	30	160	165	325	Կրթ. սուն.
28	Տոկոտլի	11	46	38	84	Կրթ. սուն.
29	Տուտանաբադ	27	119	117	236	Կրթ. սուն.
30	Տազաքենդ	26	82	79	161	Կրթ. սուն.
31	Տաթաքի Բոլոսի	27	109	104	213	Կրթ. սուն.
		6	29	27	56	Կրթ. իտ.
32	Տաթաքի Լոնոկի	24	108	92	200	Կրթ. սուն.
33	Տանչալի	31	127	131	258	Կրթ. սուն.
34	Տոսկենտ	30	193	148	343	Կրթ. իտ.
35	Շախմախ	9	61	53	114	Կրթ. սուն.
		20	84	74	158	Կրթ. իտ.
36	Շիլի-տաթա	12	61	51	112	Կրթ. սուն.
		5	30	18	48	Կրթ. իտ.
37	Շիլի-շուրի	31	177	162	339	Կրթ. սուն.
Իտո		1164	5659	5284	10943	

Սոնոնոնիկ: քոտոնիկ.

Արևմտյան Միջագետքի բնակիչներ

Արմ.	արմենյան
Արմ.-գր.	արմենյան ցրիգորյան
Գր.	ցրեկ
Դոխոբ.	Դոխոբոս
Կրթ.	կարաթաթախ
Կրթ.-ի	կարաթաթախ իտի
Կրթ. իտ.	կարաթաթախ իտի
Կրթ.-ս	կարաթաթախ սուննիտ
Կրթ. սուն.	կարաթաթախ սուննիտ
Կրթ. սուն.	կուրճի սուննիտ
Կրթ.	ցրեկ
Կրթ. սուն.	ցրեկ սուննիտ
Կրթ. իտ.	ցրեկ իտի

ЗАПАДНЫЙ ШИРАК В ОТЧЕТАХ КАРССКОГО ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРА (1890-ые гг.)

Резюме

А. Акопов

После Берлинского трактата 1878 г. на территориях, отошедших России, были сформированы две области – Батумская и Карсская. В состав первой входили Аджария и древнеармянская область Кхарчк (на территории Кхарчка в период османского правления существовало несколько административных единиц – Ливане, Шавшет и Артанудж). В состав Карсской области вошли округа Карс, Ардаган, Кагызван и Ольты. Издаваемые документы представляют интереснейшие материалы по истории Западного Ширака, который в 1890-ые гг. входил в состав Шурагельского и Агбабинского участков Карсского округа. Во “Всеподданнейших” отчетах Карсского генерал-губернатора сохраняется довольно обширная информация об этно-демографической и конфессиональной картине Западного Ширака. К отчетам приобщены также ведомости с различными статистическими данными, которые могут представлять интерес как для специалистов-историков, так и для широкого круга читателей. Представленные документы выбраны из фонда Центрального государственного исторического архива Грузии 12 (Канцелярия главноначальствующего гражданской частью на Кавказе (1883-1905)).